

NAZİ ANTİSEMİTİZMİNDE DÖNÜM NOKTASI:

KRİSTAL GECE VE BASINA YANSIMALARI

Turning Point in Nazi Anti-Semitism: Crystal Night and Its Reflections in the Press

Selma GÖKTÜRK ÇETINKAYA¹

Ayşegül AKGÜN²

Öz

Batı toplumlarında asırlardır var olan Yahudi karşıtlığı (Antisemitizm), esas manada 30 Ocak 1933'te Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (Nazi) lideri Adolf Hitler'in şansölye olarak atanması ile Almanya'da daha belirgin bir hal almıştır. Alman Sosyalizmi içinde öne çıkan Alman ırkının üstünlüğü fikriyle yoğrulan Yahudilere yönelik düşmanlık, Hitler'in söylemlerinin Almanya'da destek görmesiyle giderek artmış ve söylem olmaktan çıkarak eylemselliğe evrilmiştir. Eylemlerin de şiddet seviyesinde gün geçtikçe bir artış gözlenmiştir. Bu noktada 1935'te kabul edilen Nuremberg Yasaları ile Yahudilerin aşağı bir ırk olduğu fikrini yasal zemine dayandırmalarının mühim rol oynadığı görülmektedir. Yahudi sorununun İkinci Dünya Savaşı sürecinin anahtar kelimelerinden biri olarak ve Almanya ile aynı cümleler içinde karşımıza çıkmasının temelinde de 1939 öncesinde yaşananların giderek büyümesi ve şiddetin artan boyutu yatmaktadır. Savaş öncesinde karşılaşılan ve Antisemitizm çerçevesinde değerlendirilmesi gereken olaylardan birisi de kuşkusuz "Kristal Gece" olarak adlandırılan hadisedir. 9-10 Kasım 1938 tarihleri arasında Almanya'daki Yahudilere karşı gerçekleştirilen pogromlar şeklinde kısaca açıklanabilecek bu olayın, Yahudi topluluğuna yönelik uygulamalara gösterilen bireysel bir tepkinin Nazi rejimi tarafından fırsata çevrilmesi olduğu söylenebilir. Bu olayı önemli kılan öge ise Antisemitist eylemleri şiddeti bir daha azalmayacak şekilde arttırmış olmasıdır. Öyle ki kitlesel şiddet eylemlerini içeren kasım pogromları, milyonlarca Yahudi'nin ölümüne yol açan Holokost'a sebep olmuştur. Gerekçesi bir Alman elçilik görevlisinin öldürülmesi olan ve Naziler tarafından arkasında enternasyonal Yahudilik yapılanmasının olduğu düşünülen bir suikastın fırsata çevrilmesinden ibaret Kristal Gece, Nazi

¹ Doç. Dr. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü
selma.cetinkaya@bilecik.edu.tr ORCID: 0000-0001-6828-1679

² Yüksek Lisans Öğrencisi. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
aysegul.akgn98@gmail.com ORCID: 0000-0002-9579-3087

Partisi lideri Adolf Hitler'in Yahudilere karşı artan nefretini ve düşmanlığını yansıtan bir olay olarak tarihe geçmiştir. Bu pogromun Yahudilerin Almanya'daki varlıklarını ve etkilerini azaltmaya yönelik uzun vadeli bir planın parçası haline getirildiği görülecektir. Nitekim Yahudileri Alman toplumundan dışlamaya ve onları toplumun dışına itmeye çalışan Naziler, suikast öncesinde de var olan Yahudi karşıtı hareketliliklerini toplumu da kışkırtarak daha da arttırmıştır. İşlenen suçu bireysel olarak ele almayıp bir topluluğa mal eden Nazi yönetimi, diğer ülkelerden de benzer tepkileri istemiştir. Herschel Grynszpan nezdinde tüm Yahudiler cezalandırılmış; evlerine, iş yerlerine saldırılan bu kesimin Almanya'dan silinmesi için uğraş verilmiştir. Hazırlanan bu çalışma, Kristal Gece'ye giden süreci ve bu süreçte yaşanan gelişmeleri ele almaktadır. Hazırlanmasında tetkik eserler ile yerli ve yabancı gazetelerden istifade edilen bu makaleyle Nazi Antisemitizminin şiddet eylemleri İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından önceki senelere götürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Antisemitizm, Nazi Almanyası, Kristal Gece, Herschel Grynszpan, Ernst vom Rath.

Abstract

Anti-Semitism has existed in Western societies for centuries. However, on January 30, 1933, the leader of the National Socialist German Workers' Party (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei/NSDAP/Nazi) Adolf Hitler became the chancellor in Germany. Hostility towards the Jews was combined with the idea of the superiority of the German race, which was prominent in German socialism. This hostility gradually increased with the support of Hitler's rhetoric in Germany and turned into action instead of being a rhetoric. The protests also became increasingly violent. Meanwhile, the Nuremberg Laws were adopted in 1935. With these laws, the idea that the Jews are an inferior race was based on legal ground. The Jewish question is one of the keywords of the Second World War process. This problem appears in the same sentences as in Germany. Because what happened before 1939 creates this perception. One of the events within the framework of Anti-Semitism that took place before the war is the so-called "Crystal Night". The Crystal Night is the pogroms against Jews in Germany between 9-10 November 1938. This event is the turn of an individual reaction to the practices against the Jews into an opportunity by the Nazi regime. What makes this event important is the role it played in increasing the violence of anti-Semitic protests. The November pogroms, involving acts of mass violence, led to the Holocaust, which killed millions of Jews. The cause of the Crystal Night is the murder of a German embassy official. According to the Nazis, this assassination was supported by the international Jewish establishment. Saying these things, the

Nazis actually turned the Crystal Night into an opportunity. Thus, the growing hatred and hostility of the leader of the Nazi Party, Adolf Hitler, towards the Jews became even more evident. These pogroms are part of a long-term plan to reduce the Jewish presence and influence in Germany. As a matter of fact, the Nazis, who tried to exclude Jews from German society and push them out of society, succeeded in provoking the society with this assassination. The Nazi administration did not deal with the crime individually, but attributed it to a community, and expected similar reactions from other countries. All Jews were punished, not just Herschel Grynszpan who carried out the assassination. With the Crystal Night, Jews' homes and workplaces were attacked, and this community was asked to be deleted from Germany. This study deals with the process leading to the Crystal Night and the developments in this process. In its preparation, research works and local and foreign periodicals were used. With this article, the violent acts of Nazi Anti-Semitism are taken to the years before the start of the Second World War.

Keywords: Antisemitism, Nazi Germany, Crystal Night, Herschel Grynszpan, Ernst vom Rath.

Giriş

Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi, iktidara geldiği 1933 senesinde Almanya'da yaşayan Yahudilerin sayısı her ne kadar tüm nüfusun % 1'i civarında olsa da antisemitik politikaları ve üstün Alman ırkı fikirleri nedeniyle bu oranın yine de fazla bulunduğunu düşünmekte idi. Bu düşünceyle otuzlu yılların son yarısında gerçekleşen uygulamalar, özellikle 1935 tarihli Nuremberg Yasaları zemininde yaşananlar 1937'nin sonunda yaklaşık 130.000'den fazla Yahudi'nin Almanya'dan göç etmesine neden oldu. Ancak Naziler tarafından bu sayı da fazla bulundu ve 1938 yılında ülkede kalan Yahudilerin yaşamlarını doğrudan etkileyen birçok kanun ve kararname yayınlandı (van Dijk, 1988: 132; Meinecke ve Zapruder, 2014: 27). Partinin sadece Ari ırktan ve Almanya'nın "ırksal ve siyasal seçkinlerinden" meydana gelen bir örgüt olması gayesiyle kurulan Koruma Timi (SS: Schutzstaffel), Irk ve Yerleşim Ana Ofisi (Race and Settlement Main Office)'nin idaresini üstlendi. Hitler'in ilahi bir emir olarak kabul ettiği ırkın korunması teorisi Rudolf Hess, Hermann Göring, Hans Frank ve Walter Buch gibi partinin önde gelenleri tarafından da kullanıldı (Mckale, 1973: 228).

1933'te açılan ilk toplama kampı Dachau'dan sonra Almanya'nın pek çok farklı yerinde yeni kamplar oluşturuldu. 27 Ekim 1938'de ise Nazi rejimi, Polonya uyruklu Yahudilerin sistematik olarak toplanmasını ve sınır dışı edilmesini başlattı. O zamanlar

Almanya’da Polonya uyruklu yaklaşık elli bin Yahudi yaşıyordu ve bunların büyük çoğunluğu ya 1933'ten önce gelmişti ya da kendileri Almanya’ya göç etmiş ebeveynlerden doğmuştu. Nazi rejiminin bu Yahudileri Polonya’ya gitmeye zorlayacağını tahmin eden Polonya Hükümeti, onları dışarıda tutmak için idari adımlar atmıştı. Polonya’nın bu tutumuna Almanya’nın yanıtı, toplama ve sınır dışı etme şeklinde bir oldu-bitti uygulamak oldu ve üç gün süren operasyon ile neredeyse hiç haber verilmeden evlerinden alınan yaklaşık on sekiz bin Yahudi 1938’in ekim ayında mühürlü trenlere doldurulup Almanya-Polonya sınırına nakledildi (Steinweis, 2009: 16; Caplan, 2012: 258-261). İki sınır arasında kalan Yahudilerin, bu ve buna benzer antisemitik uygulamalar karşısında Nazi rejimine karşı çoğunlukla ses çıkaramadığı görülmektedir. Ancak kimi zaman yükselen sesler olduğu ve bunların neticesinde cezalar verildiği de muhakkaktır. Bu cezaların içinde en ağır olanı kuşkusuz 1938’in sonunda verilmiştir. Çünkü bir gencin Almanya ile Polonya arasında yaşamak zorunda bırakılan Yahudiler içinde yer alan ailesinin intikamını almak amacıyla işlediği suikastın cezası, Almanya’da yaşayan Yahudi toplumunun tamamına kesilmiş ve tarih bu hadiseyi “Kristal Gece” olarak kaydetmiştir.

Kristal Gecenin başlaması, Almanya’dan kovulan Polonyalı Yahudiler arasında yer alan ailesinin yaşadığı sıkıntılara karşı bir tepki olarak 7 Kasım 1938 Pazartesi sabahı saat 09:35’te Herschel Grynszpan isimli bir Yahudi gencinin Fransa’daki Alman elçiliğine saldırıp Ernst vom Rath’ı öldürmesiyle ilişkilidir (Stephanie, 2019: 171). Bu suikastın hemen ertesinde, Nazilerin muhafız birliği olan SS görevlilerinin 9-10 Kasım 1938’de Yahudilere ait sinagog, ev ve iş yerlerini tahribata uğratmasıyla yaşanan ve bu tahribat esnasında Yahudi dükkanlarının kırılmış pencere camlarının parçalarından yola çıkarak “Kristallnacht” (Kristal Gece) adı verilen olayın bir Alman’ın öldürülmesine verilen tepki olduğu bilinmektedir. Aslında baskı-suikast-şiddet olarak dizilimi yapılabilecek bu olaylar zinciri, Nazi yönetiminin politikalarından kaynaklanan faaliyetlerine gösterilen bireysel bir tepkinin bir topluma nasıl sirayet ettiğini göstermesi açısından önemlidir. Bu öneminden dolayı hazırlanan makalede öncelikle 1938’in kasımına giden yolda yaşananlar, ardından suikast hadisesi ve en son olarak pogromların başlaması başlıkları altında Kristal Gece ile ilgili bir değerlendirme yapılacaktır.

1. Kristal Gece’ye Giden Süreçte Nazilerin Antisemitik Politikaları

1933’ün ilk ayının sonunda Alman Şansölyesi olan Adolf Hitler’in liderliği altında yer alan Nazilerin 5 Mart 1933 seçimleriyle oyların büyük çoğunluğunu alıp aynı ayın 24’ünde yasama yetkisini üstlenmesi sonrasında Yahudilere yönelik politikaların topluma yansımaları daha görülür hale gelmiştir. Öyle ki 1 Nisan 1933’te Yahudilere ait dükkanlarla bankalara, ayrıca Yahudi doktorlarla avukatlara boykot uygulanmaya başlanmış, 7 Nisan’da ise Meslek

Tazminatı Yasası çıkarılmıştır. Nazi Yönetiminin Alman toplumunun “Yahudilikten arındırılması” politikaları kapsamında aldığı bu kararlar, yine Yahudilerin Alman devlet kurumlarındaki görevlerinden geniş kapsamlı tasfiyeleri ve Yahudi mülkünün Yahudi olmayan mülkiyete zorla devredilmesine ilişkin uygulamalar sonraki sürecin ağır gelişmelerine zemin hazırlamıştır (Krošlák, 2015: 184-185). Bu noktada 1930’ların en dikkate değer Yahudi karşıtı önlemleri arasında elbette Yahudileri dinsel terimler yerine ırksal terimlerle tanımlayan 1935 Nuremberg Yasalarını belirtmek gerekir. Almanya’nın Ari olmayanlardan arındırılması olarak değerlendirilebilecek uygulamaların dayanak noktası olan bu yasalarla Yahudiler püskürtülmek istenmiş; buna yönelik olarak Yahudiler sosyal ve kültürel yönden toplumdan izole edilmeye çalışılmıştır. Nazi Partisi’nin yıllık Nuremberg Mitinginde açıkladığı 15 Eylül 1935 tarihli Yahudi karşıtı yasalardan birincisi Reich Vatandaşlık Yasası iken ikincisi “Alman Kanını ve Alman Namusunu Koruma Kanunu” olarak adlandırılan yasa olmuştur. Bu yasalarla ırksal bölünmeye meydan vermemek adına Yahudilerle Almanların Almanya’da ya da başka bir ülkede evlenmeleri, bununla birlikte evlilik haricinde ilişki yaşamaları yasaklanmış; yasalara uymayanlar hapis cezasına çarptırılırken Yahudilerin evlerinde 45 yaş altı Alman kadını çalıştırmasına da hapis ve/veya para cezası getirilmiştir. Bunlardan ayrı Yahudilere Reich bayrağıyla Alman bayrağı da yasaklanmış, yalnızca Yahudi renklerini sergilemelerine müsaade edilmiştir (Krošlák, 2015: 188-189; Steinweis, 2009: 10).

Bahsi geçen yasalar, adından da anlaşılacağı üzere Almanların kan ve namusunu korumaya almayı, Yahudilerle birliktelikleri halinde “saf” hallerinin kaybedilmesini önlemeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla iki ırkın birbirine karışmaması esası üzerinde duran Naziler, “üstün” olan Alman ırkını “aşağı” olan Yahudi ırkının bozmaması için bu baskı ve şiddet eylemlerine başvurulması gerektiğini düşünmekteydi. Nitekim bu düşünceden hareketle Almanya’da daha uzun yıllar antisemitizm temelli Nazi eylemleri yaşanmıştır. Bu eylemlerin devamlılığı, 1930’lu yıllar boyunca çıkartılan Yahudi karşıtı birçok yasayla sağlanabilmiş, yapılanlar yasal zemine dayandırılarak normalleştirilmeye çalışılmıştır. Devlet görevlilerinin mesleklerine son verilmesi, özel sektördeki iş yerlerinin boykot edilmesiyle başlayan, Almanlarla evlenmelerine yasak getirilmesiyle devam eden Yahudilere yönelik yasaklar giderek gündelik hayatın her bir sahasına sirayet etmeye başlamıştır.

Yahudilerin toplu taşıma araçlarına, parklara ve diğer ortak alanlara erişiminin kısıtlanmasına dahi yasaklar getirilerek (Steinweis, 2009: 10) toplumsal yaşamdan soyutlanmaya çalışılmaları esasen bu kesimin kendisini Almanya’dan göç etmek zorunda hissetmesini de amaçlamaktaydı. Toplum içinde arttırılan ötekileştirme ile sosyal hayatta

etkisizleştirilen Yahudilerin ülkeden gitmesiyle Naziler, ülkedeki Yahudi sayısının azaltılması ve hatta bitirilmesi nihai hedefine ulaşmış olacaktı. Gitmeyenler için ise Alman toprakları yaşanmaz hale getirilmeye çalışılmıştır ki bu uygulamalar karşısında tepki gösteren Yahudilerin sesi giderek daha az çıkmaya başlamıştır. Suskunluğun arttığı bu ortamda göçlerle beraber sayısal azalma da kendini göstermiştir.

Nazi diktatörlüğünün başladığı 1933 senesinde dahi Almanya'da tüm nüfusun neredeyse % 1'ine karşılık gelecek kadar bir oranda olsalar da rejimin işlevselliği açısından Yahudilerin hiç olmamalarının yeğlendiği de muhakkaktır. Buradan hareketle üretilen politikalar 1937'nin sonunda 130 binden fazla Yahudi'nin Almanya'dan göç etmesine yol açmıştır. Ancak bu azalma, Nazi rejimi için yeterli olmaktan çok uzak kalmıştır ki 1938 yılına, çoğu kanun ve kararnelerde yer alan bazı önlemler damgasını vurmuştur. Örneğin Yahudi topluluklarının haklarından mahrum bırakılması önlemi kapsamında 1 Ocak 1938'den itibaren, Yahudi toplulukları bir şirketin kamu hukuku kapsamındaki korunmalarını kaybederek "kayıtlı dernekler" statüsüne indirilmişlerdir. Bundan ayrı Yahudi varlıklarının kaydı konusunda alınan önlemlerle 26 Nisan 1938'den itibaren, 5 binden fazla Reichsmark sahibi olan her Yahudi, bu varlığını kesin miktarı belirterek kaydettirmek zorunda bırakılmıştır. Doktor ve avukatlara yönelik 1933'teki boykot, 1938'e gelindiğinde meslekten men edilmeleriyle sonuçlanmıştır. Öyle ki 25 Temmuz 1938'den itibaren Yahudi doktorların mesleklerine devam etmeleri yasaklanırken 27 Eylül 1938 itibariyle bu yasak avukatlara da uygulanmaya başlanmıştır. Bir diğer önlem ise zorunlu adların getirilmesi olmuş; 17 Ağustos 1938'den itibaren, Yahudi çocuklara her yerde hemen Yahudi olarak tanınabilmeleri için yalnızca çok özel adlar verilebileceğine yönelik karar alınmıştır. Yahudi adı açıkça belli olmayan tüm yetişkinlerin kimlik kartlarında kendi adlarına eklenmiş olarak kadınlar için "Sara" ve erkekler için "İsrail" adlarına sahip olmak zorunluluğu getirilmiştir. Haziran 1938 tarihinde de önceden hüküm giymiş ve cezalarını çekmiş yaklaşık 1500 Yahudi tekrar tutuklanarak toplama kamplarına götürülmüş, "toplum dışı" şeklinde yaftalanarak Almanya'yı çoktan terk etmemiş olmakla suçlanmışlardır. Ekim 1938'deki sözde Polonya Eyleminin bir parçası olarak da 15 bin ila 17 bin Polonyalı Yahudi sınır dışı edilmiştir (van Dijk, 1988: 132).

Almanya'nın Polonyalı Yahudilere yönelik toplama ve sınır dışı etme uygulaması bir oldu-bitti şeklinde gerçekleşmiş; üç gün süren operasyon, neredeyse hiç haber verilmeden evlerinden alınıp mühürlü trenlere doldurulduktan sonra Almanya-Polonya sınırına nakledilen yaklaşık on sekiz bin Yahudi'yi etkilemiştir. Almanya'nın Yahudileri Polonya'ya gitmeye zorlayacağını tahmin eden Polonya Hükümeti de onları dışarıda tutmak için idari önlemler

almakta gecikmemiş (Steinweis, 2009: 16), Yahudilerin Polonya'ya girişini reddederek onları tarafsız bölgede yaşamaya mecbur bırakmıştır. Almanya'daki tüm bu önlem olarak adlandırılan baskıcı tutumlar ve özellikle de ekim ayında Almanya dışına atılan ve Polonya tarafından da istenmeyen Yahudilerin kötü koşullarda yaşamaya çalışmaları, 1938'in sonunda on yedi yaşındaki Herschel Grynszpan'ın tepkisini doğurmuştur. Onun tepkisine ise Nazi yönetimi oldukça sert bir karşılık vermiş, bu hareketliliğinin dünyada karşılık bulması için de çaba sarf etmiştir.

2. Nazi Antisemitizmine Yönelik Bir Tepki: Ernst vom Rath Suikastı

Nasyonal Sosyalist rejimin kendilerine yönelik baskıları karşısında Edelheit'in ifadesiyle "siyasi ve ekonomik zayıflıkları nedeniyle sınırlı tepki gösteren" (Edelheit, 1994: 135), dönem genel manada değerlendirildiğinde seslerini çıkaramaz hale gelen Yahudi toplumunun bu suskunluğunun 7 Kasım 1938'de bireysel bir eylemi doğurduğu görülmektedir. Eylem, Amerikan basınına Almanya'nın Polonya kökenli Yahudileri ülkeden çıkartmaya yönelik politikasına karşı 7 Kasım tarihinde Paris'te, Almanya doğumlu Yahudi asıllı Polonyalı bir göçmen olan on yedi yaşındaki Herschel Grynszpan'ın kendi ifadesiyle "Nazi zulmünden ve baskısından mustarip Yahudi kardeşlerinin intikamını almak" amacıyla bir suikast eyleminde bulunduğu şeklinde yankı bulmuştur. Habere göre ilk ifadesinde "Almanya'dan yeni sürülen Polonyalı Yahudilere misilleme" olarak Almanya'nın Paris Büyükelçiliğinde görevli olan Almanların tümünü öldürmek için harekete geçtiğini söyleyen Grynszpan, Büyükelçi Kont Johannes von Welczeck'in kaçtığını, yine de yüksek bir makamda olmasa da büyükelçiliğin üçüncü katibi Ernst vom Rath'ı vurduğu için mutluluk duyduğunu belirtmiştir (The New York Times, 8 Kasım 1938: 1-4). Olay Türk basınında da 8 Kasım itibariyle yer bulmuş; 1921 Hannover doğumlu olan ve Paris'teki Polonya Konsolosluğundan verilmiş pasaportu bulunan Herschel Grynszpan'ın³ 1938'in ortasına kadar Paris'te amcasının yanında kaldığı ve ağustos ayının sonunda sınır dışı edildiği için Boulogne Ormanı, Seine Nehri ve Brüksel'de yaşamını sürdürmeye çalıştığı şeklinde detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Haberlerden Grynszpan'ın, Almanya'dan sınır dışı edilen diğer Polonyalı Yahudiler gibi vagonlarda kalmakta olan anne

³ 1921'de Hannover'da doğan Polonya uyruklu Grynszpan, yaklaşık bir yıl boyunca Frankfurt'ta bir yeshiva veya haham ilahiyat okuluna katılmıştır. Babası işsiz olan Herschel, oldukça fakir göçmen bir ailenin oğludur ve aile Nazilerin Yahudi karşıtı yasalarından ve Reich'ı "Yahudi egemenliğinden" kurtarma politikalarından epey zarar görmüştür. Hitler'in Almanya şansölyesi olduğu ilk süreçte devlet okulu öğrencisi olan Herschel, sınıfının en gerisinde oturmak zorunda bırakılarak dışlanmış. 1936'da henüz on beş yaşındayken Almanya'dan ayrılmayı başararak önce Brüksel'de yaşayan bir amcasına gitmiş, daha sonra yasadışı bir şekilde Fransa'ya geçmiştir. Bkz. Michael R. Marrus, The Strange Story of Herschel Grynszpan, The Nazi Holocaust, Berlin: De Gruyter Saur, 1989, s. 597.

babasının içinde bulunduğu şartlara tepki olarak bu suikasta giriştiği anlaşılmaktadır (Son Posta, 8 Kasım 1938: 3; Anadolu, 9 Kasım 1938: 6). Akşam gazetesi Paris Büyükelçiliği binasına giden 17 yaşındaki Yahudi gencin, sefirin yeğeni olan üçüncü katip vom Rath'a ateş açarak omzundan ve karaciğerinden yaraladığını; olayın ardından Hitler'in özel doktorunu ve alanında uzman bir hekimi Paris'e gönderdiğini (Akşam, 8 Kasım 1938: 2; Akşam, 11 Kasım 1938: 4) belirtirken ulusal basının verdiği bir diğer bilgi suikastın "Almanya'dan kovulmuş olan Yahudi dindaşlarının intikamını almak" amacını taşıdığı yönünde olmuştur (Cumhuriyet, 8 Kasım 1938: 9; Haber-Akşam Postası, 8 Kasım 1938: 1-6).

Fotoğraf 1. Herschel Grynszpan.

Kaynak: Gerald Schwab, The Day the Holocaust Began The Odyssey of Herschel Grynszpan, New York, Praeger Publishers 1990.

Alman basınına bakıldığında ise suikastın dört saat sonrasında Alman Haber Ajansı Deutsches Nachrichtenbüro (DNB) tarafından olayla ilgili ilk haberin "Paris'te Yahudi Suikast Girişimi" başlığıyla servis edildiği görülmektedir. "Paris'teki Alman Büyükelçiliği'ndeki korkakça Yahudi silahlı saldırısı" şeklinde lanse edilen olayda yaralanan Elçilik Katibi vom Rath'a sıkılan iki kurşundan birinin omzu deldiği ve tehlikeli olmadığı, ikinci kurşunun ise dalağı delip mideye iki yerden hasar verdiği ve omurganın darbe almadığı belirtilerek hadise detaylarıyla anlatılmıştır. Hatta "Klinik d'Alma'dan Profesör Baumgartner tarafından gerçekleştirilen acil ve son derece zor bir operasyonun öğleden sonra ikiye kadar sürdüğü, dalağın çıkartılıp midedeki yaraların dikildiği, vom Rath'ın durumunun ciddiyetini koruduğu" da aynı haber içinde verilen bilgiler arasında yer almıştır (Deutsches Nachrichtenbüro, 8 Kasım 1938: 1). Saldırının "korkak" olarak karakterize edilen bir Yahudi tarafından gerçekleştirildiği ve Alman elçilik çalışanı vom Rath'ın ciddi şekilde yaralandığı şeklinde ayrıntılı olarak

sunulduğu görülen haberde, Grynszpan'ın suikastı neden gerçekleştirdiğine yönelik bilginin yüzeysel verilmesi ise dikkat çekmektedir. Nitekim olayın ardından Fransız polisi tarafından failin tutuklandığına, kullandığı tabancanın satıcısının da bulunduğu dair bilgi veren Alman basını, satıcının ifadelerine göre Grynszpan'ın sakın görüldüğünü ve büyük meblağlar taşıdığını, bir otomatik tabanca ile davul tabancası arasında tercih yapmakta tereddüt etmişse de satıcının tavsiyesi üzerine 6.35 kalibrelik tamburlu tabanca satın aldığını dahi duyurmuştur (Rheinsberger Zeitung, 8 Kasım 1938: 1; Deutsches Nachrichtenbüro, 8 Kasım 1938: 1). Suikastın nedenine detaylı değinmeyerek intikam duygusu ile hareket eden bir Yahudi tarafından işlendiğinin ve üstelik bu gencin yanında çok parasının olduğunun söylenmesi elbette bilinçli yapılmıştır. Zira hadiseden kısa süre sonra başlayan olaylar da 7 Kasım'da yaşananların yansımasından başka bir şey değildir. Parası bol bir gencin eylemi şeklinde lanse edildiğinde Alman toplumunun Yahudilerin mallarını yağmalamak isteyeceğini düşünen Nazi yönetimi, ayrıca Yahudi hesaplarına el koymasına ve Yahudi Bankasını üstüne almasına da kılıf hazırlamış olacaktı ki dönem basını incelendiğinde böyle olduğu görülecektir.

7 Kasım 1938 suikastını “Küstah Yahudi Saldırısı” olarak sunan Nazi propagandası suikastçıyı da Polonya uyruklu bir Yahudi olarak tanımlayarak Yahudilere karşı düşmanlığı artırmayı hedeflemiştir. Bu propaganda çabaları, Nazi rejimi tarafından Yahudilerin halk düşmanı olarak algılanmasına ve sonunda Holokost'a yol açacak olan korkunç eylemlere neden olmuştur. Bu noktada DNB raporunun büyük rol oynadığı görülmektedir. Çünkü buna göre Grynszpan'ın sadece bir alet olduğu iddia edilerek suikastın arkasında uluslararası bir Yahudi örgütünün bulunduğu ima edilmiştir. Ayrıca raporda Alman-Yahudi göçmenlerinin Grynszpan'a silah verdiği iddiası da yer almaktadır ki bu iddiaların gerçekliğinin hala tartışıldığını ve Grynszpan'ın eyleminin tam olarak neyin bir sonucu olduğunun belirsizliğini koruduğunu belirtmek gerekir (Steinweis, 2009: 19). Ancak şu da rahatlıkla söylenebilir ki Grynszpan'ın suikast eylemi, vom Rath'ın da hayatını kaybetmesiyle birlikte Nazi propaganda makinesi tarafından hemen kendi amaçları doğrultusunda kullanılabilir hale getirilmiş; Almanya'da Yahudilere karşı artan baskı ve zulüm, suikast bahane edilerek daha da yoğunlaştırılmıştır.

Nazilerin olayı propaganda malzemesi haline getirmesinde basından istifade ettiği muhakkaktır. Öyle ki Alman basını, suikastı kısa süre içinde Yahudi karşıtı bir kampanyaya dönüştürmüştür. Örneğin Teltower Kreisblatt gazetesinin manşetinde, suikastta yaralanan diplomat Ernst vom Rath'ın ölüm riskinin devam ettiği ve “fırtınalı bir öfke dalgası”nın Alman halkını sardığı iddia edilmiştir (Teltower Kreisblatt, 8 Kasım 1938: 1). Oysaki aslolan bu fırtınalı öfke dalgasının halkı sarması için toplumun basın yoluyla yönlendirilmesi ve Nazi

idaresinin yıllardır sürdürdüğü yoğun baskıların sokaktaki insan tarafından da desteklenmesi adına çaba sarf etmesidir. Bu çabanın en çok hissedildiği yerlerin başında gelen Alman Haber Ajansı DNB'nin 7 Kasım 1938 tarihli talimatı, Steinweis'in de dikkat çektiği üzere (2009: 18) Nazilerin Yahudilere yönelik nefret dolu propagandasının temelini atmıştır. DNB'den aldığı bilgiler doğrultusunda Alman medyasının suikast hakkında geniş kapsamlı haber yapması ve Yahudilerin bu olayın sonuçlarına katlanması gerektiği gibi cümlelerin kurulması da provokatif söylemleri açıkça göstermektedir. Üstelik sadece Alman toplumunun değil, bütün dünyanın Yahudilere karşı durması da bu söylemler içinde yer almıştır.

Fotoğraf 2. Alman basınından bir örnekle 7 Kasım Suikastı
Kaynak: Rheinberger Zeitung, “Wohlüberlegte Tat des Juden Grynizpan”, 8 Kasım 1938: 1.

Diğer ülkelerin de kendisi gibi davranmasını isteyen Nazilerin bu minvaldeki ifadelerini Alman basınının öne çıkardığını, Türk gazetelerine konu olmasından da anlayabilmek mümkündür. Nitekim konuyla ilgili haberleri okuyucusuna sunan Türk gazetelerinden Anadolu'nun Der Angriff'te tüm medeni ülkelerin Yahudilerle mücadele etmesi adına bir çağrıda bulunduğu dair yazısı (Anadolu, 9 Kasım 1938: 6) bunu gösterir mahiyettedir. Ayrıca Haber gazetesi (9 Kasım 1938: 6), Lokal Anzeiger'de çıkan suikastın Almanya'daki Yahudileri etkileyeceğine dair haberi paylaşmış, ilaveten Berliner Tageblatt'ta yazan "bu suikast bütün ağırlığı ile Yahudilerin üstüne düşecektir" cümlesini de bu habere eklemiştir. Yine Anadolu'da 12 Uhr Blatt'ın Almanya'daki Yahudilerden bunun hesabının sorulacağını yazdığı tehdit de paylaşılmıştır ki durumun kötü bir hal alacağına dair belirtiler aslında kendisini suikastla beraber hemen göstermiştir denebilir. Aynı gazetede, suikastçının ifadesinde amacını "ırkdaşlarının intikamını almak" şeklinde açıklamasının Almanlar için siyasal ve hukuksal bir önem taşıdığına dair Berliner Boersen Zeitung'un yaptığı habere de yer verilmiştir. Haberin devamında Davos'ta Gustloff'u öldüren Frankfurter'in⁴ "onu öldürdüm çünkü Yahudi'yim ve çünkü şimdiki Alman rejiminden nefret ediyorum" itirafından hareketle Grynszpan'ın da aynı amacı taşıdığını ve dolayısıyla bunun da "enternasyonal Yahudiliğin nasyonal sosyalist Almanya'ya karşı bir suikast olduğunu" söyleyen Berliner Boersen Zeitung, bu suikastın ayrıca Alman-Fransız ilişkilerini hedef aldığını da vurgulamıştır (Haber-Akşam Postası, 9 Kasım 1938: 6). Yaklaşık iki yıl önceki hadiseyle birlikte ele alarak Almanya'nın ülke dışındaki görevlilerine yönelik Yahudi suikastları ile Nazi rejiminin tehdit edildiği, diplomatik yönden Almanya'ya zarar verilmeye çalışıldığı izlenimi yaratmayı isteyen basının amacına kısa süre içinde ulaştığı görülmektedir. Kısaca ailesinin de içinde bulunduğu Polonyalı Yahudilere yaşıtılanların intikamını almak isteyen ve Fransa'daki Alman Büyükelçiliğine suikast düzenleyen Grynszpan'ın bu eylemi, Nazilerin propaganda malzemesi yapması için hızla harekete geçirilmiştir.

Nazilerin iktidarı boyunca Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı koltuğunda oturan Joseph Goebbels'in kontrolü altında faaliyet gösteren DNB tarafından servis edilen haberlerle suikasta karşı harekete geçilmesi çabuklaştırılmış, diğer Alman gazeteleri ve Alman radyosu aracılığıyla toplumun her kesimine kısa sürede ulaşılmış (Steinweis, 1938: 20) ve Kristal Gece ile beraber Yahudi pogromları Almanya'da kendisini göstermiştir.

⁴ Yugoslav bir Yahudi olan tıp öğrencisi David Frankfurter, 1936'da İsviçre Nazi Lideri Wilhelm Gustloff'a karşı bir suikast düzenlemiştir. Gustloff, suikastın ardından hayatını kaybederken Frankfurter ise 1945'in ağustos ayında İsviçre Federal Konseyi tarafından affedilmiştir. Bkz. The Jewish News, 10 Ağustos 1945: 7; 24. The Jewish Telegraphic Agency Daily News Bulletin, 16 Mayıs 1945, s. 1

3. Kristal Gece

Paris Suikastının hemen sonrasında Fransız polisi tarafından tutuklanmasının ardından Grynszpan, eylemini Almanların ailesine ve halkına yönelik muamelesinden kaynaklanan öfkenin yansıması olarak ifade etmiştir. Sorgu esnasında “haksız yere çirkin muameleye maruz kalan ailesine ve halkına duyduğu sevgiden dolayı harekete geçtiğini” açıklayan Grynszpan’ın “Sonuçta Yahudi olmak suç değil. Ben bir köpek değilim. Yaşamaya hakkım var. Halkımın bu dünyada var olmaya hakkı var” ifadelerinde Yahudilerin o süreçteki duygularının yansıması görülebilir. Fransız gözetiminde kaldığı süre boyunca açıklamasında farklılığa gitmeyen Grynszpan’ın gerçekleştirdiği suikastın Almanlar tarafından fırsata çevrildiğini ve Nazi propagandacılarının kısa süre içinde çalışmalarına başladığını da söylemek gerekir (Steinweis, 2009: 17). Nitekim suikast sonucunda Ernst vom Rath’ın hayatını kaybetmesi, antisemitizmden beslenen Nazilerin provokasyonu için yeterli bir neden olmuş ve Alman Şansölyesi Adolf Hitler’in talimatıyla Propaganda Bakanı Joseph Goebbels harekete geçmiştir.

Ernst vom Rath’ın ölüm haberini aldığı sırada Münih’te eski silah arkadaşlarıyla birlikte Birahane Darbesi’nin 15. yıldönümü için düzenlenen ve Yahudi karşıtı şiddeti genişletip koordineli hale getirmeye yönelik kararlar alınan törende bulunan Hitler, törenden ayrılarak Goebbels ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Goebbels ise daha sonra tüm parti liderlerini ve bölge başkanlarını bilgilendirerek intikam talep etmiştir ki aynı gün akşam yemeğinden sonra, Nazi Partisi’nin milis gücü olan Fırtına Bölüğü’nün (SA: Sturmabteilung) liderleri vom Rath’ın intikamını almak için eylem talimatı almıştır. Bu talimatlarla beraber “Kristal Gece” olarak bilinen ve Yahudi mülkleri ile işletmelerinin yağmalanıp yıkıldığı bir dizi şiddetli saldırı yaşanmıştır. Nazi Almanya’sının Yahudi karşıtı politikalarının doruğa çıktığı, birçok Yahudi’nin öldürüldüğü ve tutuklandığı Kristal Gece, bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (Steinweis, 2008: 471. van Dijk, 1988: 133). Bu dönüm noktası pek çok ülkenin basınında kuşkusuz yer bulmuştur. Türkiye’de de yaşanan hadiselerle ilgili çok sayıda haber yapılmıştır. Bu haberlerin çerçevesinin Türk-Alman ilişkilerine dayalı şekillendiğini söylemek pek doğru olmayacaktır. Buna dikkat eden gazeteler olsa da diplomatik gerekçeleri dikkate almadan yapılan haberlerle daha çok karşılaşılmaktadır. Yani 1930’larda Nazi Almanya’sı ile iyi ilişkiler sürdürüldüğünden dolayı Türk basınında olayların şiddetini hafifletmeye, Nazi rejimini savunmaya ve Yahudileri suçlamaya yönelik bir eğilim gösteren yayınlar değil, olayların insanlık dışı olduğunu ve Almanya’nın Yahudilere karşı yürüttüğü politikanın kabul edilemez olduğunu vurgulayan yayınlar görülmektedir. Elbette Kristal Gece’nin ilk haberleri Almanya’dan alındığı için, Alman basınındaki haliyle tercüme edilip nakledildiğinden dolayı

yazılanların ne kadar Türk gazetelerinin bakışı olduğu da tartışmalıdır. Kaldı ki konuyla ilgili haberlerde yorumdan kaçınıldığı dikkat çekmektedir. Sonraki günlerde İngiliz ve Fransız basınından haberlerin de ilave edilmesiyle yaşananların daha net görüldüğü ve yine de yorumsuz sunulduğu görülmektedir. Bunu iki şekilde açıklamak mümkündür. İlk olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin banisi Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı sürecine denk gelmesi dolayısıyla dönem gazetelerinde Berlin'de yaşanan hadiselerle ilgili haberlerin görece çok yer tutmadığını söyleyebiliriz. İkincisi ise savaşın ayak seslerinin duyulduğu bu dönemde böylesi konularla ilgili yapılacak haberlerde temkinli davranıp toplumu galeyana getirebilecek söylemlerde bulunmamayı amaçlamaktır denilebilir.

Bu saptamaları elde tutarak Kristal Gece'nin Türk basınına yansımalarına dair örneklerle bakılacak olunursa Anadolu'da yapılan 11 Kasım tarihli haberden Almanya'daki 12 havradan dokuzunun yağmalandığı, 60 yaş altındaki Yahudilerin zabıtalardan tarafından toplandığı, İngiliz konsolosluğuna vize için sığınan Yahudilerin de ele geçirildiği ve bu esnada 22 Yahudi'nin kendini öldürdüğü bilgilerine ulaşılabilecektir. Aynı haberde Münih'teki Yahudi bankasının yağmalandığından ve banka ikinci müdürünün korkudan kendini öldürdüğünden, Alman Hükümetinin bu olaylara son verilmesine dair beyanda bulunduğu halde olayların devam ettiğinden de bahsedilmiştir (Anadolu, 11 Kasım 1938: 5). Haberlerde Nazilerin öldürdüğü Yahudi olup olmadığına dair bir bilgiye rastlanmazken Yahudilerin kendilerini öldürdüğüne dair yazıların çokluğu dikkat çekmektedir. Ancak döneme genel olarak bakıldığında bu bilgilerin ne derecede doğruyu yansıttığı şüphelidir. Öte yandan Goebbels'in talimatıyla harekete geçen Nazilerin ve yine bakanın talimatıyla haber yapan DNB'nin kışkırtmasıyla büyüyen olaylara karşı hükümetin sona erdirilmesi için uyarılarda bulunması da inandırıcı gelmemektedir.

Dönemin Türk basınına bir kez daha bakılacak olursa önemli gazetelerden Tan'ın 13 Kasım 1938 tarihli bir haberinde, yaklaşık 4 bin Yahudi'nin tutuklandığını belirttiği ve İngiltere ile Fransa'nın yaşananlara tepki verdiği görülecektir. Yahudi aleyhtarı hareketlerin İngilizler tarafından "gaddarane ve tahripkarane" karşılandığını söyleyerek Alman Hükümetinin kapattığı Musevilere ait kültürel kuruluşlarla gazeteleri hala açmadığı da aynı habere eklenmiştir (Tan, 13 Kasım 1938: 2). Akşam'da ise Yahudilerin silah taşımaya ve evlerinde silah bulundurmasına getirilen yasaktan bahsedilerek bu yasağa uymayanların kamplara sevk edilerek 20 sene nezaret altında bırakılacağından söz edilmiştir (Akşam, 10 Kasım 1938: 4). Cumhuriyet gazetesi de olayları daha kapsamlı ele almış, 11 Kasım 1938 tarihli sayısında "Yahudiler Aleyhinde Tezahürat" başlıklı bir haber yayınlarak çok sayıda sinagogun ateşe

verildiğine dikkat çekmiştir. Aynı haberde çekiçlerle mağazaların ve evlerin camlarının kırıldığı, mağazadaki mallarla evlerdeki eşyaların parçalandığı yazılmıştır (Cumhuriyet, 11 Kasım 1938: 7). Haber-Akşam Postası gazetesi de bu bilgileri paylaşmış, ayrıca Münih'teki Yahudilerin apartman, dükkan, garaj anahtarlarını karakollara teslim ettiklerini de yazmıştır (Haber-Akşam Postası, 11 Kasım 1938: 4). Kristal Gece'de ve diğer antisemitizm temelindeki eylemlerde ekonomik gerekçelerin olduğu muhakkaktır. Nitekim 12 Kasım 1938'de Ulus gazetesinde Münih'te Yahudi Bankası'nın Almanların eline geçtiğine, Yahudilerin bankadaki mevduatlarından en fazla 1000 mark çekmelerine izin verildiğine ve Yahudi bankerlerle avukatların birçoğunun tutuklandığına dair haberler yapılmıştır. Yaklaşık 700 kişinin tutuklandığını da belirten Ulus gazetesi, Alman Angriff gazetesinden naklen bu hadiseler bağlamında Yahudi ticarethanelerinin hızla arileştirileceğini yazmıştır. Ulus gazetesinden Berlin'deki Yahudi tüccarların mağazalarına “derhal kiralık dükkan” ilanı astıklarını da öğrenmekteyiz (Ulus, 12 Kasım 1938: 8) ki bu da akla Almanlara geçmeden Yahudilerin mülklerini elden çıkarmaya çalıştıklarını getirmektedir. Türk basınında Kristal Gece genel olarak bu yönleriyle ele alınırken diğer ülkelerde özellikle de Amerikan ve İngiliz gazetelerinde daha detaylı bilgilere de rastlamak mümkündür.

Fotoğraf 3. Kristal Gece’de yaşananların anlatıldığı Daily Ekspress
Kaynak: Daily Express, “Looting Mobs Defy Goebbels”, 11 Kasım 1938: 1.

Yaşanan hadiselerle ilgili Amerikan basınından bir örnek verilecek olunursa The New York Times’ın 11 Kasım 1938’de Yahudi dükkanları ile ibadethanelerinin yağmalandığını, Viyana’daki tüm sinagogların da saldırıya uğradığını, çok sayıda kişinin intihar ettiğini ve pek çok Yahudi’nin de tutuklandığını ifade eden haber söylenebilir (The New York Times, 11 Kasım 1938: 1). The Houston Chronicle ise Almanya’nın 48 saat içinde ülkeyi terk etmeleri için Yahudilere baskı yaptığından bahisle mağazaların yağmaladığından polisin kalabalık karşısında yetersiz kaldığından söz etmiştir (The Houston Chronicle, 10 Kasım 1938: 1-6). Akşam’da dikkat çekilen Fransız Epoque gazetesi ise herkes tarafından sevilen bir diplomat olan vom Rath’ı katleden genç Yahudi’nin bu eylemini kınamakla beraber “bir delinin şahsi hareketiyle Alman Yahudilerini istila eden kin dalgası arasında bir münasebet bulamadıklarına” dikkat çekmiş, Matın gazetesinde de “otorite her yerde nizamı temin etmek demektir. Kargaşalığa müsaade edenler artık otoriteden bahsedemezler. Adalet her yerde daima devlete

münhasır kalan bir imtiyazdır. Adalet halka terk edildiği zaman artık adaletin tesisi mevzuu bahis olamaz” sözleriyle sokaklardaki Nazi yanlılarının eline bu fırsatı veren yönetim tenkit edilmiştir. Akşam’ın yer verdiği bir diğer Fransız gazetesi de Petit Parisien olmuş, buradan “hoyratça bir terörün yerine sistematik bir zulüm ikame edilecek. Bu hareket Almanya’nın şerefine ve menfaatine uygun değildir ve nasyonal sosyalizmin gaddarane hareketleri etrafındaki düşmanlık çemberini genişletmekten başka bir işe yaramayacaktır” cümleleri nakledilerek Nazilere karşı olanların sayısının bu pogromlarla daha da artacağına dikkat çekilmiştir. Son olarak Oeuvre gazetesinin Berlin’in kendilerini Yahudi meselesinin uluslararası bir problem olduğu konusunda kendilerini ikna etmeye çalıştığını, ancak Fransız-Alman ilişkilerini geliştirmek için Alman-Yahudi düşmanlığı gibi bir durumun Fransız-Yahudi ilişkileri için geçerli olmayacağını belirten cümlelerine değinilmiştir (Akşam, 13 Kasım 1938: 6).

Dönemin İngiliz gazetelerine bakıldığında ise Kristal Gece olayı ile ilgili birçok haberin yayımlandığı görülecektir. Örneğin The Times, 10 Kasım 1938’de “Almanya’da Yahudilere Yönelik Kitleli Saldırı” başlıklı bir haber yayınlamış, Nazi destekçilerinin Yahudi dükkanlarına, sinagoglara ve evlere nasıl saldırdıklarını ve Yahudilere ait mülkleri nasıl yağmaladıklarını anlatmıştır. Ayrıca binlerce Yahudi’nin tutuklanıp toplama kamplarına gönderildiğini de bildirmiştir (The Times, 10 Kasım 1938: 1). The Guardian da aynı gün “Almanya’da Yahudilere Yönelik Büyük Saldırı” başlıklı bir haber yayınlamıştır. Aynı şekilde Berlin ve diğer şehirlerde Yahudilere ait işyerlerinin ve evlerin yağmalandığını yazan gazete, Yahudi kadınların taciz edildiğini ve çok sayıda kişinin tutuklandığını da bildirmiştir. Ayrıca Nazi lideri Adolf Hitler’in saldırıları desteklediği ve Yahudilere yönelik nefret söylemi kullandığı belirtilmiştir (The Guardian, 10 Kasım 1938: 1). Daily Telegraph ise 10 Kasım 1938’de “Nazi Saldırıları Devam Ediyor: Yahudi İşletmeleri Yok Edildi” başlıklı bir haber ile Nazi destekçilerinin Yahudilere ait işletmeleri yakıp yağmaladığını, Yahudi kadınları taciz ettiğini ve Yahudilere ait mülkleri yok ettiğini yazmıştır (Daily Telegraph, 10 Kasım 1938: 1). Manchester Guardian da Almanya’daki Yahudi karşıtlarının duydukları öfke ile bu kesimin tüm mağazalarına saldırıldığından bahsetmiştir (Manchester Guardian, 11 Kasım 1938: 1). Daily Express ise yıkım ve yağma bittikten sonra polisin önlem almaya çalıştığına, olaylar esnasında kadınlara şiddet uygulandığına değinmiştir (Daily Express, 11 Kasım 1938: 1-2). 13 Kasım’da Türk gazetesi Kurun’da çıkan haberde ise Goebbels’in açıklama yapmak için gazetecileri davet ettiğine dair News Chronicle kaynaklı bir bilgiye rastlanmaktadır. Aynı gazete, Daily Herald’dan da yaşanan olaylar ile bazı siyasilere yapılan saldırıların İngiliz-Alman ilişkilerine

zarar vereceğini, belki de Goebbels'in bunu hedeflediğini yazan haberi nakletmiştir. Ayrıca Berlin kaynaklı bir haberden de The Times'ın Kristal Gece ile ilgili verdiği detaylı bilgiler nedeniyle toplattırıldığı görülmektedir (Kurun, 13 Kasım 1938: 8).

İngiliz gazetelerinden ayrı BBC'ye bakıldığında ise 1938-1939 yılları arasında Alman halkını Yahudilere yönelik Nazi zulmüne karşı uyandırmak yerine İngiltere'nin Almanya ile savaşı önleme dış politikasını desteklemek için çaba gösterdiğine dair yayın yaptığıyla ilgili görüşler ağırlık kazanmaktadır. Stephanie'ye göre Kristallnacht da İngiltere'nin Almanya ile ilişkilerini sürdürme ve savaşı önleme politikasının gölgesinde kalmıştır. BBC'nin Almanca yayınları olayların tam boyutunu yansıtmamış, Yahudiler ve vom Rath Suikastı davası BBC programlarında uzun uzadıya tartışıldıysa da bu çatışmacı olmayan bir dille yapılmış ve Kristal Gece kınanmakla beraber İngiltere'nin Berlin'deki Yahudi karşıtı politikası nedeniyle eleştirilerden kaçınılmıştır. BBC'nin Alman dinleyicilere Nazilerin Yahudilere neden zulmettiğini açıklayamadığını söyleyen Stephanie, Almanları Yahudilere sempati göstermeye ve zulmü durdurmaya çağırmadığı için BBC'yi eleştirmiştir (Stephanie, 2019: 182-185). Ancak İngiltere'nin Kristal Gece'ye karşı duruşuna yine basın üzerinden bakıldığında Nazi Almanya'sına nota verdiği de görülecektir. Fakat bu nota sadece Kristal Gece sırasında Almanya ve Avusturya'da zarar gören İngilizlerle ilgilidir ve İngiltere'nin Nazilere tazminat isteme hakkının doğduğunu hatırlatma içeriklidir (Akşam, 13 Kasım 1938: 6).

Dün Geceki ve Bu Sabahki Haberler

Avam kamarasında hararetli münakaşalar

Hükümetin dış politikası tenkid edildi, hükümet bunlara cevap verdi

London 19 (A.A.) — Ertesi günün toplantısı için Avam Kamarasında yapılan münakaşalar tahminen üç saat sürdü. Başbakanın dış politikası tenkid edildi. Hükümet bunlara cevap verdi.

B. Butler denildi ki: Hükümetin B. Chamberlain'ın politikasını desteklediği söyleniyor. Bu politikayı, esasen desteklediği söyleniyor. Hükümetin dış politikası tenkid edildi. Hükümet bunlara cevap verdi.

B. Butler, hükümetin, Milletler Cemiyetinden uzaklaşarak, biraylıkların olduğu bir politika izlediğini söyledi. Bu politika, esasen desteklediği söyleniyor. Hükümetin dış politikası tenkid edildi. Hükümet bunlara cevap verdi.

London 19 (A.A.) — Ertesi günün toplantısı için Avam Kamarasında yapılan münakaşalar tahminen üç saat sürdü. Başbakanın dış politikası tenkid edildi. Hükümet bunlara cevap verdi.

B. Butler denildi ki: Hükümetin B. Chamberlain'ın politikasını desteklediği söyleniyor. Bu politikayı, esasen desteklediği söyleniyor. Hükümetin dış politikası tenkid edildi. Hükümet bunlara cevap verdi.

B. Butler, hükümetin, Milletler Cemiyetinden uzaklaşarak, biraylıkların olduğu bir politika izlediğini söyledi. Bu politika, esasen desteklediği söyleniyor. Hükümetin dış politikası tenkid edildi. Hükümet bunlara cevap verdi.

London 19 (A.A.) — Ertesi günün toplantısı için Avam Kamarasında yapılan münakaşalar tahminen üç saat sürdü. Başbakanın dış politikası tenkid edildi. Hükümet bunlara cevap verdi.

B. Butler denildi ki: Hükümetin B. Chamberlain'ın politikasını desteklediği söyleniyor. Bu politikayı, esasen desteklediği söyleniyor. Hükümetin dış politikası tenkid edildi. Hükümet bunlara cevap verdi.

Bir İtalyanın yahudi ile evlenmesi yasak edildi

İtalyada yahudiler askerlik ve yahudi olmaları mürebbelik yapamayacaklar

Roma 19 (A.A.) — Yahudiler hakkında büyük bir karar alındı. Yahudi ile evlenmesi yasak edildi. İtalyada yahudiler askerlik ve yahudi olmaları mürebbelik yapamayacaklar.

Bu kararın gerekçesi, Yahudi ile evlenmesi yasak edilmesidir. İtalyada yahudiler askerlik ve yahudi olmaları mürebbelik yapamayacaklar.

Yahudiler, askerlik yapamayacaklar. İtalyada yahudiler askerlik ve yahudi olmaları mürebbelik yapamayacaklar.

Yahudiler, askerlik yapamayacaklar. İtalyada yahudiler askerlik ve yahudi olmaları mürebbelik yapamayacaklar.

Yahudiler, askerlik yapamayacaklar. İtalyada yahudiler askerlik ve yahudi olmaları mürebbelik yapamayacaklar.

Yahudiler, askerlik yapamayacaklar. İtalyada yahudiler askerlik ve yahudi olmaları mürebbelik yapamayacaklar.

Yahudiler, askerlik yapamayacaklar. İtalyada yahudiler askerlik ve yahudi olmaları mürebbelik yapamayacaklar.

Yahudiler, askerlik yapamayacaklar. İtalyada yahudiler askerlik ve yahudi olmaları mürebbelik yapamayacaklar.

Yahudiler, askerlik yapamayacaklar. İtalyada yahudiler askerlik ve yahudi olmaları mürebbelik yapamayacaklar.

Yahudiler, askerlik yapamayacaklar. İtalyada yahudiler askerlik ve yahudi olmaları mürebbelik yapamayacaklar.

Yahudiler, askerlik yapamayacaklar. İtalyada yahudiler askerlik ve yahudi olmaları mürebbelik yapamayacaklar.

Yahudiler, askerlik yapamayacaklar. İtalyada yahudiler askerlik ve yahudi olmaları mürebbelik yapamayacaklar.

Yahudiler, askerlik yapamayacaklar. İtalyada yahudiler askerlik ve yahudi olmaları mürebbelik yapamayacaklar.

Yahudiler, askerlik yapamayacaklar. İtalyada yahudiler askerlik ve yahudi olmaları mürebbelik yapamayacaklar.

Yahudiler, askerlik yapamayacaklar. İtalyada yahudiler askerlik ve yahudi olmaları mürebbelik yapamayacaklar.

Yahudiler, askerlik yapamayacaklar. İtalyada yahudiler askerlik ve yahudi olmaları mürebbelik yapamayacaklar.

Yahudiler, askerlik yapamayacaklar. İtalyada yahudiler askerlik ve yahudi olmaları mürebbelik yapamayacaklar.

Filistin'de yeni bir çarpışma

Araplardan 19 kişi öldü, bir kasaba tahrip edildi

Kufile 19 (A.A.) — Filistin yarımadasında yeni bir çarpışma başladı. Araplardan 19 kişi öldü, bir kasaba tahrip edildi.

İngilterenin mali yardımı London 19 (A.A.) — İngilterenin Filistin'e mali yardımı arttırıldı. İngilterenin mali yardımı arttırıldı.

London 19 (A.A.) — İngilterenin Filistin'e mali yardımı arttırıldı. İngilterenin mali yardımı arttırıldı.

London 19 (A.A.) — İngilterenin Filistin'e mali yardımı arttırıldı. İngilterenin mali yardımı arttırıldı.

London 19 (A.A.) — İngilterenin Filistin'e mali yardımı arttırıldı. İngilterenin mali yardımı arttırıldı.

London 19 (A.A.) — İngilterenin Filistin'e mali yardımı arttırıldı. İngilterenin mali yardımı arttırıldı.

London 19 (A.A.) — İngilterenin Filistin'e mali yardımı arttırıldı. İngilterenin mali yardımı arttırıldı.

London 19 (A.A.) — İngilterenin Filistin'e mali yardımı arttırıldı. İngilterenin mali yardımı arttırıldı.

London 19 (A.A.) — İngilterenin Filistin'e mali yardımı arttırıldı. İngilterenin mali yardımı arttırıldı.

London 19 (A.A.) — İngilterenin Filistin'e mali yardımı arttırıldı. İngilterenin mali yardımı arttırıldı.

London 19 (A.A.) — İngilterenin Filistin'e mali yardımı arttırıldı. İngilterenin mali yardımı arttırıldı.

London 19 (A.A.) — İngilterenin Filistin'e mali yardımı arttırıldı. İngilterenin mali yardımı arttırıldı.

London 19 (A.A.) — İngilterenin Filistin'e mali yardımı arttırıldı. İngilterenin mali yardımı arttırıldı.

London 19 (A.A.) — İngilterenin Filistin'e mali yardımı arttırıldı. İngilterenin mali yardımı arttırıldı.

London 19 (A.A.) — İngilterenin Filistin'e mali yardımı arttırıldı. İngilterenin mali yardımı arttırıldı.

London 19 (A.A.) — İngilterenin Filistin'e mali yardımı arttırıldı. İngilterenin mali yardımı arttırıldı.

London 19 (A.A.) — İngilterenin Filistin'e mali yardımı arttırıldı. İngilterenin mali yardımı arttırıldı.

London 19 (A.A.) — İngilterenin Filistin'e mali yardımı arttırıldı. İngilterenin mali yardımı arttırıldı.

London 19 (A.A.) — İngilterenin Filistin'e mali yardımı arttırıldı. İngilterenin mali yardımı arttırıldı.

London 19 (A.A.) — İngilterenin Filistin'e mali yardımı arttırıldı. İngilterenin mali yardımı arttırıldı.

London 19 (A.A.) — İngilterenin Filistin'e mali yardımı arttırıldı. İngilterenin mali yardımı arttırıldı.

London 19 (A.A.) — İngilterenin Filistin'e mali yardımı arttırıldı. İngilterenin mali yardımı arttırıldı.

London 19 (A.A.) — İngilterenin Filistin'e mali yardımı arttırıldı. İngilterenin mali yardımı arttırıldı.

London 19 (A.A.) — İngilterenin Filistin'e mali yardımı arttırıldı. İngilterenin mali yardımı arttırıldı.

London 19 (A.A.) — İngilterenin Filistin'e mali yardımı arttırıldı. İngilterenin mali yardımı arttırıldı.

London 19 (A.A.) — İngilterenin Filistin'e mali yardımı arttırıldı. İngilterenin mali yardımı arttırıldı.

London 19 (A.A.) — İngilterenin Filistin'e mali yardımı arttırıldı. İngilterenin mali yardımı arttırıldı.

Almanyada Yahudilere karşı tecavüzler

Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı

Berlin 19 (A.A.) — Hava ajanı mahkemelerinde, Almanyada Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Almanya'da Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Almanya'da Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Almanya'da Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Almanya'da Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Almanya'da Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Almanya'da Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Almanya'da Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Almanya'da Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Almanya'da Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Almanya'da Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Almanya'da Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Almanya'da Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Almanya'da Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Almanya'da Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Almanya'da Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Almanya'da Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Almanya'da Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Almanya'da Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Almanya'da Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Almanya'da Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Almanya'da Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Almanya'da Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Almanya'da Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Almanya'da Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Almanya'da Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Almanya'da Yahudilere karşı tecavüzler yapıldı. Berlinde sinagoglara ateş verildi, Yahudi mağazalarının camları kırıldı.

Fotoğraf 3. Kristal Gece'ye yönelik yaptığı bir haberle Akşam **Kaynak:** Akşam, Almanya'da Yahudilere Karşı Tecavüzler", 11 Kasım 1938, s. 4.

Sonuç

Kristal Gece olaylarının başlangıcı, 7 Kasım 1938 tarihinde, Alman diplomat Ernst vom Rath'ın Paris'te bir Yahudi tarafından suikasta uğramasına dayanmaktadır. Bu olay, Nazilerin Yahudilere yönelik nefret propagandasını kıskırtmak için bir fırsat olarak kullanılmış, Alman basını, suikastı Yahudi karşıtı bir kampanyaya dönüştürerek Yahudilere yönelik bir "komplo" olduğunu iddia etmiştir. Esasen Yahudi karşıtı politikalar, kabul edilen kanunlar ile kararnamelemlerin uygulanmaya başlanması, toplama kamplarının kurulması, Yahudi dükkanlarının boykot edilmesi gibi gelişmelerle 1933'ten itibaren başlamış ve 1938'e gelindiğinde geri dönülemez bir yola girmiştir. Öyle ki beş yılın sonunda artık kitlesel tutuklamalar ve sınır dışı

etmeler ile antisemitizm Nasyonal Sosyalistlerin en öne çıkan faaliyetleri haline gelmiştir. Bu faaliyetlerden birisi de ekim ayında Polonyalı Yahudilerin Almanya'dan çıkarılması olmuştur ve Polonya'nın da bu insanları ülkeye almaması üzerine sınırda lokomotiflerde yaşam mücadelesi vermeye başlamışlardır. Bu insanlar arasında yer alan bir ailenin oğlu olan ve akrabalarının yanında Paris'te oturmakta iken kendisi de oradan kovulan Grynszpan'ın kendisinin, ailesinin ve aslında tüm Yahudilerin yaşadıkları karşısında duyduğu öfke, 7 Kasım 1938'de Almanya'nın Paris Büyükelçiliğinde patlamıştır. Bu suikastta üçüncü dereceden bir Nazi diplomatının hayatını kaybetmesi, Almanya için fırsata dönüştürülmüş; Hitler'in talimatıyla Propaganda Bakanı Goebbels, devletin haber ajansı DNB'yi ve Fırtına bölüğü SA'yı harekete geçirmiştir. DNB'nin verdiği bilgiler ışığında haber yapan Alman gazeteleri olayın bir Yahudi'nin değil, enternasyonal Yahudiliğin işi olduğunu vurgularken diğer ülkelerin de desteğini beklemiş, Grynszpan'ın çok miktarda para taşıdığına dikkat çekilerek Yahudi varlıklarının yağmalanması için topluma mesaj vermiştir.

Nazi destekçisi Almanların bu mesajlarla ateşe vererek veya taş ve sopalarla saldırarak Yahudilere ait evleri, ibadethaneleri, mağazaları ve bankaları kullanılmaz hale getirmesi sonucu sokaklarda oluşan manzaradan ismini alan Kristal Gece, 1938 kasım ayı pogromlarının başlangıcı kabul edilmektedir. Aynı zamanda Holokost'a giden yolu da açan Kristal Gece'ye dair diğer ülkelerin gazetelerinde yapılan haberler üzerinden genel bir değerlendirme yapıldığında, ilk olarak Alman basınından alınan haberler çerçevesinde bir bilgilendirme ile yetinilirken Almanya'daki yabancı muhabirlerinin aktarımları ile olayların boyutunun daha net görüldüğünü söylemek gerekir. Dolayısıyla ilk anda olayın büyüklüğü anlaşılammış ve fakat ilerleyen günlerde detaylar ortaya çıkmıştır. Bu da devletlerin tepki göstermeye başlamasına yol açmış ve Nazi yönetimi yabancı gazetelere basın toplantısı düzenlemek, Yahudi karşıtı eylemlere son verilmesini isteyen konuşmalar yapmak ama aynı zamanda ülkedeki yabancı gazeteleri toplatmak gibi uygulamalara girişmiştir. Türk basınının da Berlin, Paris ve Londra üzerinden verdiği haberler aracılığı ile halkı aydınlatmayı hedeflediği bu dönemde bilgi vermekle yetinildiği ve olayların yorumlanmayıp yalnızca aktarımda bulunduğu görülmektedir. Aslında toplumsal manada kargaşa yaşanmaması adına tıpkı İngiltere ve Fransa gibi ülkelerin uyguladığı yöntem izlenmiş ve provokatif habercilikten kaçınılmaya çalışılmıştır. Bu durum yaşananlar karşısında sessiz kalındığı yönünde bir izlenim yaratmakla beraber dünya basınında olduğu gibi Türkiye'de de yorumsuz kalındığı ama sessiz kalınmadığı görülmektedir. Tirajı yüksek ya da düşük fark etmeden Türk basınındaki birbirinden farklı gazetelerde yer bulan Kristal Gece, Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurucusu Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa

Kemal Atatürk'ün vefatı nedeniyle ilk sayfalarda olmasa da iç sayfalarda yerini almıştır. Dünyanın savaşa doğru yöneldiği bu yıllarda toplumu kışkırtmanın neticelerini gösteren Kristal Gece karşısında sağduyulu bir yaklaşımla yapılan ve propagandayı hedeflemeyen gerek Türk gerekse dünya basınının bu tutumu kayda değer görülmelidir. Öte yandan yaşanan hadise edebiyata da yansımış ve konuya dair birçok şiir de yazılmıştır.

CRYSTAL NIGHT: BERLIN 1938

It is so still
she can hear the piano
next door;
someone is practicing
being alien.
In her bedroom
a large child
stares at a homemade dollhouse.
She frowns;
she moves figures around.

She takes away
the furniture in the living room
three times:
a pasted couch
and tables, empty spoons.
There is nothing in the kitchen
but in the bathroom
a small plastic toilet
gives private delight.

The piano stops
stumbling. Its large silence
makes a vacancy,
if only someone
were warned.
But the child
is intent on her dollhouse
family, placing them
with thick steady fingers:
they do what she wants.

In their wallpaper nest
the mother and father
are rigid as little matchsticks:
mother slants back
against the sofa
and father in the armchair
also doesn't listen.

The puppet master child
can hardly breathe,
there is such fixed concentration
in the cutaway shoebox dollhouse.
Upstairs a toy baby flops
in a small pink bassinette
and the older sister feels ugly.
She lies on a floor
waiting to be used.

Outside it is wartime
or snow raging.
The winds are carrying
whole countries, shattered glass,
away. But the child
moves furniture into place
and tacks down the curtains,
just so.

Now the pink baby is smacked
rather too hard,
the doll sister
shoved roughly onto her bed
while downstairs
mother and father, stiffly,
do not stir.
Night, masked, impassive,
peeps in the window
and the future,
that hit man,
takes his position in the shrubbery.

Fotoğraf 4. Kristal Gece'yle ilgili yazılmış bir şiir.

Kaynak: Kathleen Spivack, "Crystal Night: Berlin 1938", Poetry, Ağustos 1981, s. 280-281.

KAYNAKÇA

Akşam, "Bir Leh Yahudisi Paris Alman Sefareti Katibini Vurdu", 8 Kasım 1938: 2.

Akşam, "Almanya'da Yahudiler Aleyhinde Şiddetli Nümayişler Oldu", 10 Kasım 1938: 4.

Akşam, "Almanya'da Yahudilere Karşı Tecavüzler", 11 Kasım 1938: 4.

Akşam, "Paris Gazeteleri, Yahudilere Karşı Yapılan Tecavüzleri Şiddetli Bir Lisanla Tenkit Ediyorlar", 13 Kasım 1938: 6.

Akşam, "İngiltere Almanya'ya Dün Bir Nota Verdi", 13 Kasım 1938: 6.

Anadolu, "Almanya'nın Paris Sefaretinde Yapılan Suikast", 9 Kasım 1938: 6.

Anadolu, "Almanya'da Yahudilerin Havraları Yakıldı, Mağazaları Yağma Edildi", 11 Kasım 1938: 5.

Caplan, J. (2012). *Hitler Almanyası 1933-1945*. Çev. İdem Erman, İstanbul İnkılap Yayınevi.

Cumhuriyet, "Paris'te Bir Hadise", 8 Kasım 1938: 9.

Cumhuriyet, Yahudiler Aleyhinde Tezahürat", 11 Kasım 1938: 7.

Daily Express, "Jewis Homes Fired, Women Beaten", 11 Kasım 1938: 1-2.

Daily Telegraph, "Nazi Outrages Continue: Jewish Businesses Destroyed", 10 Kasım 1938: 1.

Deutsches Nachrichtenbüro, 8 Kasım 1938: 1.

Edelheit, Abraham J. (1994). "Jewish Responses To The Nazi Threat, 1933–1939: An Evaluation". *Jewish Political Studies Review*, 6, (1/2), 135-152.

Haber- Akşam Postası, "Paris Suikastı Nasıl Oldu?", 8 Kasım 1938: 1-6.

Haber- Akşam Postası, "Fransa'daki Cinayetin Hesabını Almanya'daki Yahudiler Verecekler", 9 Kasım 1938: 6.

Haber-Akşam Postası, "Bütün Havralar Yakıldı", 11 Kasım 1938: 4.

Krošlák, D. (2015). "Nuremberg Laws". *The Lawyer Quarterly*, 5 (3), 184-194.

Kurun, "Almanya'nın Yahudi Aleyhtarı Hareketleri", 13 Kasım 1938: 8.

Manchester Guardian, "The Anti-Jewish Outrages in Germany", 11 Kasım 1938: 1.

Marrus, M. R. (1989). *The Strange Story of Herschel Grynszpan*, Michael R. Marrus (Ed.), *The Nazi Holocaust* (s. 597-607), Berlin: De Gruyter Saur.

McKale, D. (1973). "A Case of Nazi 'Justice'-The Punishment of Party Members Involved in the Kristallnacht, 1938", *Jewish Social Studies*, 35 (3/4), 228-238.

Meinecke, W. F. ve Zapruder, A. (2014). *Law, Justice, and the Holocaust*, Washington: United States Holocaust Memorial Museum Publishing.

Rheinsberger Zeitung, "Wohlüberlegte Tat des Juden Grynizpan", 8 Kasım 1938: 1.

Schwab, Gerald, *The Day the Holocaust Began The Odyssey of Herscel Grynszpan*, New York, Praeger Publishers 1990.

Spivack, K. (1981). "Crystal Night: Berlin 1938", *Poetry*, 280-281.

Steinweis, A. E. (2008). "The Trials of Herschel Grynszpan: Anti-Jewish Policy and German Propaganda, 1938-1942", *German Studies Review*, 31 (3), 471-488.

Steinweis, A. E. (2009). *Kristallnacht 1938*. Londra: Harvard University Press.

Stephanie, S. (2019) *The Absence of "Kristallnacht" and Its Aftermath in BBC German-language Broadcasts during 1938–1939*, Steven J. Ross, Wolf Gruner, Lisa Ansell (Ed.), *New Perspectives on Kristallnacht: After 80 Years, the Nazi Pogrom in Global Comparison* (s. 171-193), Indiana: Purdue University Press.

- Son Posta, "Paris'teki Alman Elçilik Binasında Bir Suikast", 8 Kasım 1938: 3.
- Tan, "Muhtelif Dış Haberlerden Kısa Hülasalar", 13 Kasım 1938: 2.
- Teltower Kreisblatt, "Wilhelm Gustloff- Ernst vom Rath", 8 Kasım 1938.
- The Guardian, "Nazi Riots", 10 Kasım 1938: 1.
- The Houston Chronicle, "Jews Attacked in all Germany", 10 Kasım 1938: 1-6.
- The Jewish Telegraphic Agency Daily News Bulletin, "David Frankfurter, Who Killed Swiss Nazi Leader, Pardoned; Served Nine Years", 16 Mayıs 1945: 1.
- The Jewish News, "David Frankfurter Expected in Zion", 10 Ağustos 1945: 7.
- The New York Times, "Nazis Smash, Loot and Burn Jewish Shops and Temples until Goebbels Calls Halt", 11 Kasım 1938: 1.
- The New York Times, "Reich Embassy Aide in Paris Shot to Avenge Expulsions by the Nazis", 8 Kasım 1938: 1-4.
- The Times, "Mass Attacks on Jews in Germany", 10 Kasım 1938: 1.
- Ulus, "Berlin'de Sükun Yeniden Kuruldu", 12 Kasım 1938: 8.
- van Dijk, L. (1988). *Der Attentäter: Herschel Grynszpan und die Vorgänge um die "Kristallnacht"*. Hamburg: Rowohlt Taschenbuch.